

Designing of Wisdom Model Based on Positive and Negative Emotion and Spiritual Intelligence Mediated Attitude to Death in the Elderly

Salehian Gh¹, Jahan F^{2*}

1- Student of Psychology, Semnan Branch, Islamic Azad University, Semnan, Iran.

2- Assistant Professor, Department of Psychology, Semnan Branch, Islamic Azad University, Semnan, Iran.

Corresponding author: Jahan F, Assistant Professor, Department of Psychology, Semnan Branch, Islamic Azad University, Semnan, Iran.

E-mail: faeze.jahan@gmail.com

Received: 20 Sep 2021

Accepted: 11 Dec 2021

Abstract

Introduction: The growing population of the elderly in recent decades has made it necessary to pay special attention to the concept of wisdom as an effective ability. However, experts believe that wisdom includes knowledge, insight, reflection, combining one's interests with the well-being of others. For this purpose, the present study was Designing of Wisdom model based on positive and negative emotion and spiritual intelligence mediated attitude to death in the elderly.

Methods: The present study is descriptive-correlational. The statistical population of the present study consisted of all people over 60 years of age in Semnan in the first half of 1400. From the mentioned statistical population, 200 people were selected by available sampling method and participated in this research. For data collection from the three dimensional wisdom scale, Positive Affect and Negative Affect Scales, Abdollahzadeh et al.'s Spiritual Intelligence Questionnaire, and The Death Attitude Profile- Revised Wong et al. were used. Pearson correlation coefficient and structural equation analysis were used to analyze the data.

Results: The results of correlation test showed that there is a positive and significant relationship between wisdom and the component of positive emotion and a negative and significant relationship with negative emotion ($P < 0.01$). Between wisdom and positive and significant spiritual intelligence was obtained ($P < 0.01$). Also, a positive and significant relationship was found between wisdom with active acceptance and a negative and significant relationship with acceptance of escape, fear of death and avoidance of death ($P < 0.01$). But there was no significant relationship between wisdom and neutral acceptance ($P > 0.01$). The findings of the present study showed that the tested model has a good fit. The direct effects of positive and negative emotion and spiritual intelligence on positive wisdom were significant ($P < 0.05$). Also, the indirect effect of spiritual intelligence through the mediating role of attitude toward death on wisdom was positive and significant ($P < 0.05$).

Conclusions: This model can be a good model for identifying the factors affecting wisdom in the elderly and its results can be used in planning to increase wisdom.

Keywords: Wisdom, Positive and Negative Emotion, Attitude to Death.

تدوین مدل علی خرد بر اساس عاطفه مثبت و منفی و هوش معنوی با میانجیگری نگرش به مرگ در سالمندان

غزاله صالحیان^۱، فائزه جهان^{۲*}

۱- دانشجو گروه روان شناسی، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران
 ۲- استادیار گروه روان شناسی، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران.

نویسنده مسئول: فائزه جهان، استادیار گروه روان شناسی، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران.
 ایمیل: faeze.jahan@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۶/۲۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۹/۲۰

چکیده

مقدمه: جمعیت رو به گسترش سالمندان در دهه های اخیر، توجه خاص به مفهوم خردمندی به عنوان یک توانایی اثربخش را ضروری ساخته است. بدین منظور پژوهش حاضر با هدف تدوین مدل علی خرد بر اساس عاطفه مثبت و منفی و هوش معنوی با میانجیگری نگرش به مرگ در سالمندان انجام شد.

روش کار: پژوهش حاضر از نوع توصیفی - همبستگی می باشد. جامعه آماری پژوهش حاضر را تمام افراد بالای ۶۰ سال شهر سمنان در نیمه اول سال ۱۴۰۰ تشکیل دادند. از بین جامعه آماری مذکور تعداد ۲۰۰ سالمند به روش نمونه گیری در دسترس انتخاب و در این پژوهش شرکت داده شدند. برای جمع آوری اطلاعات از مقیاس سه بُعدی خرد آردلت، مقیاس عاطفه مثبت و منفی واتسون، کلارک وتلگن، پرسشنامه هوش معنوی عبدالله زاده و همکاران و مقیاس تجدیدنظرشده نگرش نسبت به مرگ و وونگ و همکاران استفاده گردید. جهت تجزیه و تحلیل داده ها از آزمون ضریب همبستگی پیرسون و تحلیل معادلات ساختاری بانسخه ۲۴ نرم افزار SPSS و AMOS استفاده گردید.

یافته ها: نتایج آزمون همبستگی نشان داد بین خرد با مولفه عاطفه مثبت، رابطه مثبت و معنی دار و با عاطفی منفی، رابطه منفی و معنی دار می باشد ($<0/01$). بین خرد با هوش معنوی مثبت و معنی دار بدست آمد ($<0/01$). همچنین بین خرد با پذیرش فعالانه رابطه مثبت و معنی دار و با پذیرش گریز، ترس از مرگ و اجتناب از مرگ رابطه منفی و معنی دار بدست آمد ($<0/01$). اما بین خرد با پذیرش خنثی رابطه معنی داری بدست آمد ($>0/01$). یافته های پژوهش حاضر نشان داد که مدل آزمون شده از برازش مناسبی برخوردار است. اثرات مستقیم عاطفه مثبت و منفی و هوش معنوی بر خرد مثبت و معنی دار وجود داشت ($<0/05$). همچنین اثر غیر مستقیم هوش معنوی از طریق نقش واسطه ای نگرش به مرگ بر خرد مثبت و معنی دار وجود داشت ($<0/05$).

نتیجه گیری: این مدل می تواند الگوی مناسبی برای شناسایی عوامل موثر بر خردمندی در سالمندان باشد و نتایج آن در راستای برنامه ریزی برای افزایش خردمندی استفاده شود.

کلیدواژه ها: خرد، عاطفه مثبت و منفی، هوش معنوی، نگرش به مرگ، سالمندی.

مقدمه

بالاترین فضايلت انسان در نظر می گیرند (۲) به رغم دشواری در تعریف خرد، میان پژوهشگران و صاحب نظران این حوزه نوعی توافق کلی وجود دارد مبنی بر این که خردمندی مشتمل بر دانش، بینش، تأمل، تلفیق منافع فرد با منافع و رفاه دیگران است (۳). یانگ (۴) بیان می کند که خردمندی از سه مؤلفه از جمله انسجام شناختی، تجسم

مفهوم خرد و خردمندی از زمانهای بسیار دور مورد توجه اندیشمندان بوده است (۱). در آثار اولیه روان شناسی، خرد به عنوان نقطه ایده آل پیشرفت انسان در نظر گرفته می شد. از این رو، خرد اغلب به عنوان عالیترین شکل شناخت توصیف می شود، که متخصصان آن را به عنوان

یکی از متغیرهای مرتبط با خردمندی، معنویت و هوش معنوی می باشد (۱۲). سازه هوش معنوی برای نخستین بار در سال ۱۹۹۶ توسط استیونس مطرح شد. به موازات آن، گاردنر مفهوم هوش معنوی را در ابعاد مختلف مورد نقد و بررسی قرار داد و پذیرش این مفهوم ترکیبی از معنویت و هوش را به چالش کشید (۱۳). مفهوم هوش معنوی دربردارنده نوعی سازگاری رفتار حل مسئله است که بالاترین سطوح رشد را در حیطه های مختلف شناختی، اخلاقی، هیجانی و بین فردی دربرمی گیرد که فرد را در جهت هماهنگی با پدیده های، اطرافش و دستیابی به یکپارچگی درونی و بیرونی یاری می کند هوش معنوی به زندگی درونی ذهن و ارتباط آن با هستی و وجود در جهان مربوط است. این هوش توانایی فهمیدن عمیق سؤالات معنوی و بینش درونی، آگاهی عمیق از جسم، روان و معنویت است. هوش معنوی بیشتر توانایی ذهنی فردی است و به فرد، روابط بین فردی و روان مربوط است (۱۴). مفهوم هوش معنوی در بردارنده نوعی سازگاری رفتار حل مسئله است که بالاترین سطوح رشد را در حیطه های مختلف شناختی، اخلاقی، هیجانی و بین فردی در بر می گیرد که فرد را در جهت هماهنگی با پدیده های، اطرافش و دستیابی به یکپارچگی درونی و بیرونی یاری می کند (۱۵) کینگ (۱۶) نیز هوش معنوی را به عنوان مجموعه ظرفیت های روانی که با آگاهی، انسجام و کاربرد جنبه های متعالی و معنوی غیرمادی وجود فرد سر و کار دارند، تعریف می کند. او چهار مؤلفه برای هوش معنوی در نظر می گیرد: ۱. تفکر وجودی انتقادی: در مورد موضوعاتی از جمله زندگی، مرگ، زندگی پس از مرگ، واقعیت، عدالت و دیگر موضوعات وجودی و اهداف شخصی از تجربیات یا ماورایی است. ۲. توانایی ایجاد معنای شخصی: اهداف شخصی از تجربیات و تواناییهای ذهنی و جسمانی و به عبارتی زندگی براساس اهداف ایجاد شده. ۳. آگاهی متعالی: شامل توانایی شناسایی ابعاد متعالی و ماورایی در خود، دیگران و جهان مادی است. ۴. گسترش آگاهی: شامل توانایی ورود به حالت های معنوی یا فراتر از هشیاری است (۱۷). در خصوص ارتباط خردمندی با هوش معنوی پالهیوس، ویر، هارمس، استراسر (۱۸) در پژوهشی از دانشجویان خواستند که در مورد خردمندترین شخصی که می شناسند فکر کنند. نتایج نشان داد که افراد مورد مطالعه آنها بیشتر رهبران مذهبی و معنوی (به عنوان افرادی که به صورت مسالمت آمیز و دلسوزانه جهان

خرد در اعمال، و تأثیرگذاری مثبت بر خود و دیگران در درازمدت برای حفظ مصالح جمعی تشکیل می شود. آردلت (۵) خرد را ترکیبی از ویژگیهای شخصیتی با سه مؤلفه شناختی، تأملی، و عاطفی تعریف میکند. مؤلفه شناختی بر تمایل مداوم فرد برای درک شرایط انسانی و بخصوص مسائل درون فردی و بین فردی، بعلاوه دانش حاصل از این تمایل اشاره دارد. مؤلفه تأملی به توانایی درک مسائل از زوایای چندگانه و همچنین بررسی خود (خودارزیایی) و خود بینشی اشاره دارد. مؤلفه عاطفی به عنوان عشق دلسوزانه، توجه و مهربانی تعریف می شود (یعنی نگرش همدلانه مثبت نسبت به دیگران). طبق پارادایم خردمندی برلین (۶) خردمندی با مفهوم و اداره کردن زندگی سر و کار دارد. آنها تکامل خردمندی را نه تنها با بلوغ بلکه با تصدیق و تحمل تفاوتهای ارزشی و دیدگاههای متفاوت مرتبط می دانند (۷). بر اساس تجربیات غنی بشر، خردمندی عملی مستلزم توانایی قضاوت درست در مورد مسائل مهم، اما نامشخص زندگی می باشد (۸). اریکسون (۹) خردمندی را به عنوان بخشی از شخصیت می داند. او معتقد است رشد شخصیت نیازمند کسب و حل یک سلسله تعارض های روانی - اجتماعی در هر مرحله از زندگی است. دیدگاه تکاملی اریکسون به سه توانایی انسان در طول زندگی اش اشاره دارد: ۱) توانایی برای یکپارچه سازی تجارب زندگی فرد، ۲) اعتماد به نفس در ارزش شخصیتی خود، و ۳) پذیرش مرگ به عنوان نقطه اوج زندگی. اریکسون و همکارانش این تواناییها را خردمندی نامیدند. آنها بر این باور هستند که افراد خردمند مسن شرایط پیچیده را با عوامل متعددی می سنجند و از نظر آنها تعصب عاملی ناپهنجار است. زیرا با افزایش سن، افراد به فهم و درک پایین خود پی می برند. افرادی که به این معرفت دست پیدا می کنند افرادی با سن بالا هستند، چرا که رسیدن به چنین تجربه هایی نیاز به زمان زیادی دارد. این نو یادگیری صرفاً شناختی نیست بلکه به عوامل شخصیتی نیز نیاز دارد. اطلاعات زیادی در مورد اینکه چگونه مراحل دوم زندگی میتواند موجب افزایش خردمندی شود در دست نیست (۱۰). اما با این وجود شواهد به دست آمده از پژوهشها (۱۱) در طول سالها نشان می دهند که سالمندی و افزایش سن با افزایش خردمندی مرتبط است، به نحوی که بر اساس آن می توان به خود و دیگران و مشکلات متعددی که جواب مشخصی ندارند پاسخ داد.

را تغییر می دهند) را به عنوان خردمند معرفی کردند. در پژوهشی دیگر جسته و همکارانش (۱۹) به بررسی رابطه بین معنویت و خردمندی پرداختند. نتایج این پژوهش نشان داد عامل معنویت به شکل مثبت با سن رابطه دارد و در زنان بیشتر از مردان است. متغیر معنویت و خردمندی رابطه سلسله مراتبی با یکدیگر دارند، به گونه ای که معنویت بخشی از خردمندی محسوب می شود. تقویت معنویت منجر به افزایش خردمندی در افراد با گروه های سنی و جنسیتی مختلف می شود. نتایج این پژوهش همچنین نشان داد سطوح بالاتر معنویت و خردمندی، منجر به سطوح بالاتر پایداری سلامت و بهزیستی روانی و جسمانی می شوند. یکی دیگر از متغیرهای مرتبط با خرد، عواطف مثبت و منفی می باشد (۲۰). آردلت (۲۱) عواطف را یکی از مولفه های مهم خرد می داند و شامل همدلی و عشق ورزی و شفقت نسبت به دیگران، رفتارها و هیجان مثبت و نبود بی تفاوتی و عواطف منفی نسبت به دیگران و حفظ روحیه مثبت در مواجهه با سختیها می داند. عاطفه مثبت، میزان شور و شوق و احساس هشیاری و فعالیت نمودن در زندگی است و عاطفه منفی، یک بعد عام ناراحتی درونی و اشتغال ذهنی ناخوشایند است که با حالات خلقی ناخوشایندی مانند خشم، نفرت، بیزاری، گناه، ترس و عصبانیت همراه است (۲۰) (آردلت، ۲۰۱۲). در بسیاری از پژوهش ها عاطفه مثبت و منفی نشان دهنده ابعاد اصلی خلق هستند. عاطفه مثبت نشان دهنده، فعالیتها و دل مشغولی های لذت بخش با محیط است. بالا بودن عاطفه مثبت حاکی از مصمم، علاقمند، هشیاره مشتاق و شاد بودن است در حالی که عاطفه مثبت پایین نشان دهنده غمگینی خستگی و بیقراری است و با احساس های چون خشم، گناه، ترس، غم، حقارت و نفرت مشخص می شود. پایین بودن عاطفه منفی نشان دهنده آرام و با وقار بودن است توزیع عاطفه مثبت و منفی نیز متمایز است (۲۲). واتسون و کلارک (۲۳) مطرح کردند عاطفه مثبت با اتفاق های روزمره نوسان دارد، در حالی که عاطفه منفی، هنگامی که افراد در سختی و زحمت قرار می گیرند، تاثیر خود را ناگهان نشان می دهد و هنگامی که مشکل به اتمام می رسد به ناگاه نیز ناپدید می شود. عاطفه مثبت یکی از اشکال عواطف است که می تواند نقش سازگارانده ای از گسترش تمرکز فرد و ایجاد منابعی که در این شرایط رو به انتهاست را ایفا کند. عاطفه مثبت در هنگام استرس مزمن می تواند از فرد در مقابل اثرات منفی

فشار بر سلامت جسم و روان محافظت کند و برای وقایع معمول معنایی مثبت پدید آورد. نتایج مطالعه برزگر، قدم پور و غلامرضایی (۲۴) نشان داد ذهن آگاهی و عواطف مثبت در معلمان بر خرد تأثیر مثبت معنادار دارد. و با افزایش ذهن آگاهی و عواطف مثبت می توان خرد را افزایش داد. آردلت (۲۵) نیز در پژوهشی رابطه بین خرد و شادکامی (که سازه نزدیک به عاطفه مثبت است) را مثبت و معنادار نشان داده اند. زاجر و اسادیگر (۲۶) نیز در پژوهش خود نشان دادند بین خرد با بهزیستی روانشناختی (که با عاطفه منفی رابطه منفی قوی و با عاطفه مثبت رابطه مثبت قوی دارد) همبستگی مثبت وجود دارد. همچنین نتایج تحقیقات مختلف نشان می دهد که خردمندی در مواجهه با موقعیت های مشکل زا توانایی و خودتنظیمی هیجانی فرد را افزایش می دهد و موجب کاهش هیجانات منفی نظیر اضطراب، استرس و افسردگی شده و باعث تسکین و آرامش ذهنی می شود (۲۷، ۲۸). در برخی از پژوهش ارتباط خرد و ابعاد شادکامی به عنوان هیجانی مثبت (مانند رضایت از زندگی و تاثیرات مثبت در زندگی) مورد تایید قرار گرفته است (۲۹).

یکی دیگر از متغیرهای مرتبط با خردمندی، نگرش به مرگ می باشد (۳۰، ۳۱). نگرش به مرگ به مجموعه پاسخهای شناختی، عاطفی و رفتاری فرد نسبت به حقیقت مرگ اطلاق می شود. این نگرشها می توانند مثبت یا منفی باشند. نگرشهای منفی درباره مرگ، ترس از مرگ یا اجتناب از مرگ را دربر می گیرند؛ در حالی که نگرشهای مثبت نسبت به مرگ، باورهای مربوط به توانایی کنار آمدن با مرگ و پذیرش آن را شامل می شوند (۳۱). کنار آمدن با مرگ نیز مشتمل بر مجموعه پاسخ های شناختی (برای مثال اخیراً من دریافته ام فکر کردن درباره مرگ خوب است)، رفتاری (برای مثال من می توانم درباره مرگم با خانواده و دوستان صحبت کنم) و عاطفی (برای مثال فکر مرگ مرا آشفته می کند) به مرگ پیشروی خود و دیگران است. مشخص شده است که کنار آمدن با مرگ همبستگی منفی با شاخصهای ترس از مرگ دارد (۳۰). رابطه نگرش به مرگ با بسیاری از متغیرها چون سن، جنسیت، مذهب، شخصیت و غیره بررسی شده است. تورسون، پاول و ساموئل (۳۲) با بررسی تفاوت های سنی در اضطراب مرگ زنان سالخورده و جوان دریافتند زنان جوان نمرات بالاتری در سؤالهای مرتبط با ترس از مرگ و نگرانی درباره پوسیدگی بدن بعد از مرگ کسب کردند. در پژوهشی دیگر برداک و

غزاله صالحیان و فائزه جهان

(۳۶) در پژوهش حاضر نیز ۲۰۰ نفر از سالمندان بازنشسته به روش نمونه گیری دردسترس انتخاب و در این پژوهش شرکت داده شدند. داشتن سواد خواندن و نوشتن جهت پاسخگویی به پرسشنامه ها و زندگی به همراه همسر، معیارهای ورود آزمودنیها به مطالعه و داشتن هر نوع بیماری جسمانی و روانشناختی و عدم تمایل به شرکت در پژوهش نیز معیار خروج آزمودنی ها از مطالعه حاضر بود. پژوهش حاضر با رعایت کامل پروتکل های بهداشتی و فاصله اجتماعی انجام گرفت. تحلیل داده ها با استفاده از تحلیل معادلات ساختاری انجام شد. در نهایت داده های پژوهش با استفاده از نرم افزارهای Amos 16 و SPSS 24 مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. برای این منظور، در سطح توصیفی از شاخص های توصیفی مانند میانگین و انحراف استاندارد متغیرهای پژوهش استفاده شد. در سطح تحلیلی نیز نخست از آزمون همبستگی پیرسون جهت بررسی رابطه متغیرهای پژوهش با یکدیگر استفاده شد و سپس روش تحلیل معادلات ساختاری استفاده شد. ابزارهای مورد استفاده در پژوهش حاضر عبارتند از:

۱. مقیاس خرد: مقیاس سه بُعدی خرد توسط آردلت در سال ۲۰۱۳ ساخته شد که خرد را ترکیبی از ابعاد شناختی (۱۴ آیتم)، تأملی (۱۲ آیتم) و عاطفی (۱۳ آیتم) تعریف می نماید. ۲۴ آیتم با مقیاس لیکرت برای من درست نیست تا و ۱۵ آیتم دیگر با مقیاس لیکرت ۵ نمره ای از به شدت موافقم تا به شدت مخالفم نمره گذاری می شوند. در پژوهش آردلت در ارزیابی روایی و اعتبار این مقیاس، آلفای کرونباخ ابعاد شناختی، ژرف نگری و عاطفی در نمونه دانشجویی به ترتیب ۰/۷۱، ۰/۷۵، ۰/۶۶ و در نمونه سالمندان ۰/۷۸، ۰/۷۵، ۰/۷۴ به دست آمده است. آلفای کرونباخ مجموع سه بعد خردمندی در نمونه دانشجویی ۰/۷۲ و در نمونه سالمندان ۰/۶۶ بوده است (آردلت، ۲۰۰۳). برگسما و آردلت (۲۰) آزمون خرد را در بزرگسالان و بزرگسالان جوان با زمینه های فرهنگی متفاوت اجرا و اعتبار آزمون را تأیید کردند. آردلت (۲۰۰۹) آزمون را بر روی یک نمونه ۱۸۰ نفری که ۰/۷۳٪ آنها سفید پوست، ۰/۲۶ آفریقایی - آمریکایی و ۰/۱ اسپانیایی زبان بودند، اجرا و اعتبار آزمون را تأیید کرد. در مطالعه سپهریان (۳۷) به منظور تعیین روایی و اعتبار سازه ی پرسشنامه سنجش خرد از روش تحلیل عاملی تأییدی استفاده شد. اکثر شاخص ها در سطح مقبولی هستند و تأییدی بر برازش خوب این پرسشنامه است. در پژوهش حاضر پایایی بدست

سکوسکی (۳۳) دریافتند خردمندی نقش واسطه ای مهمی بین معنی زندگی و ترس از مرگ و اجتناب از مرگ در میانسالی و سالمندی ایفا می کند. اریکسون نیز معتقد است یکی از ویژگیهای خردمندی پذیرش مرگ به عنوان نقطه اوج زندگی می باشد موضوعی که منجر به نگزش مثبت نسبت به مرگ و کاهش اضطراب مرگ می شود.

مطالعه خرد در روان شناسی به تازگی آغاز شده است. با پیدایش نهضت روان شناسی مثبت، علاقه مندی به مفهوم خرد رو به افزایش است. افراد سالمند به دلیل سالها زندگی با تجربه های متفاوتی مواجه بوده اند و خرد را از زاویه های گوناگون در نظر می گیرند (۳۴) شناخت دیدگاه آنها در مورد مفهوم خرد و خردمند به دلیل تأکید بر بهینه ساختن و تحول فرهنگی و یکپارچه ساختن شناخت، هیجانها و فرایندهای انگیزشی (۳۵) در جهت مدیریت صحیح زندگی و سلامت روان افراد جامعه ضرورت و اهمیت دارد، با توجه به دیدن خردمندی به عنوان نقطه ای پایانی و ایده آل در رشد انسان (۳۵) و اهمیت موضوع خردمندی در دوره های تاریخی مختلف و همچنین شروع تحقیقات روانشناسی خردمندی در سالهای اخیر، بررسی عوامل پیش بینی کننده خردمندی به منظور رسیدن به پیامدهای مثبت آن در سالمندی و قبل از آن ضروری به نظر می رسد. از سوی دیگر با توجه به کاهش نرخ رشد جمعیت متولد شده و افزایش نرخ جمعیت سالمندان، بهبود ویژگیهای روانشناختی سالمندان از جمله خردمندی آنها ضروری است. همچنین پژوهشهای اندکی درباره خردمندی به ویژه در سالمندان انجام شده است و بر اساس نتایج این پژوهش و پژوهشهای مشابه که عوامل مرتبط با زندگی سالمندان را بررسی کردند، می توان برنامه های مناسبی برای ارتقای خردمندی آنها طراحی و اجرا کرد. لذا با توجه به آنچه گفته شد پژوهش حاضر به تدوین مدل علی خرد براساس عاطفه مثبت و منفی و هوش معنوی با میانجیگری نگرش به مرگ در سالمندان می پردازد.

روش کار

پژوهش حاضر از نظر ماهیت توصیفی (همبستگی) و پیمایشی و از نظر هدف کاربردی است. جامعه آماری پژوهش حاضر را تمام افراد بالای ۶۰ سال شهر سمنان در نیمه اول سال ۱۴۰۰ تشکیل دادند. به زعم بسیاری از پژوهشگران حداقل حجم نمونه لازم در مدل های ساختاری ۲۰۰ آزمودنی است

آمده با استفاده از روش آلفای کرنباخ ۰/۷۹ می باشد.

۲. مقیاس عاطفه مثبت و منفی: مقیاس عاطفه مثبت و منفی توسط واتسون، کلاک و تلگن (۳۸) ساخته شد و یک ابزار خودسنجی ۲۲ آیتمی است که برای ارزیابی ابعاد متمایز عاطفه مثبت و عاطفه منفی طراحی گردیده است. طبق نظر طراحان پیوستار بعد عاطفه مثبت از حالت اشتیاق و فعال سازی تا تبلی و سستی و بعد عاطفه منفی از حالت آشفتگی و برانگیختگی آزارنده تا حالت متانت و آرامی قرار دارد. نمره گذاری یک مقیاس لیکرت ۵ درجه ای است. در پژوهش پاشاشریفی، بشردوست و امامی پور (۱۳۹۰) برای بررسی روایی سازه از تحلیل عامل اکتشافی روش تحلیل مولفه های اصلی استفاده و دو عامل استخراج شد. همسانی درونی مقیاس نیز برابر با ۰/۷۷ بود و مقیاس عاطفه مثبت و منفی از روایی و اعتبار قابل قبول برای استفاده در جامعه ایرانی برخوردار بود. در پژوهش حاضر پایایی بدست آمده با استفاده از روش آلفای کرنباخ ۰/۸۲ می باشد.

۳. پرسشنامه هوش معنوی: این پرسشنامه توسط عبدالله زاده و همکاران (۱۳۸۸) ساخته شد که دارای ۲۹ گویه است. در این مقیاس، پاسخ هر گویه با استفاده از مقیاس پنج درجه ای لیکرت نمره گذاری می شود. نمره هر مقیاس با جمع کردن نمره گویه های سازنده آن مقیاس به دست می آید، هر چه نمره آزمودنی در یک مقیاس بیشتر باشد، به میزان بیشتری دارای آن ویژگی است. عبدالله زاده و همکاران (۱۳۸۸) پایایی کل پرسشنامه را با روش آلفای کرنباخ ۰/۸۹ گزارش کردند. همچنین افزون بر روایی صوری که با نظر متخصصان تأیید شد، همبستگی همه سؤال ها بالای ۰/۳۰ محاسبه شد. در پژوهش حاضر پایایی بدست آمده با استفاده از روش آلفای کرنباخ ۰/۸۰ می باشد.

۴. فرم تجدیدنظر شده نگرش نسبت به مرگ: این آزمون را وونگ، رکر و گسر (۳۹) ساخته اند و یک مقیاس ۳۲ ماده ای است که پنج بعد نگرش نسبت به مرگ یعنی ترس از مرگ، اجتناب از مرگ، پذیرش خنثی (فرد حقیقت مرگ را می پذیرد ولی آن را خوب یا بد نمی داند) پذیرش

فعالانه (فرد حقیقت مرگ را می پذیرد، ولی آن را وسیله ای برای رسیدن به خوشبختی و سعادت می داند) و پذیرش با گریز (فرد حقیقت مرگ را می پذیرد، ولی مرگ را راه فراری از مشکلات زندگی می داند) را ارزیابی می کند. این پنج بعد، هم نگرشهای مثبت (خرده مقیاسهای پذیرش) و هم منفی (خرده مقیاسهای ترس و اجتناب) نسبت به مرگ را نشان می دهند. آزمودنی ها پاسخهای خود را در یک مقیاس لیکرت هفت نقطه ای از کاملاً موافقم تا کاملاً مخالفم مشخص می کنند. نمرات سؤالهای مربوط به هر خرده مقیاس با هم جمع شده و با تقسیم بر تعداد سؤالها، میانگین نمره فرد در آن خرده مقیاس به دست می آید که نمرات بالاتر نشان دهنده پذیرش، ترس و اجتناب بیشتر فرد از مرگ است. وونگ و همکاران پایایی ثبات درونی این پنج خرده مقیاس را در دامنه ۰/۹۷ برای خرده مقیاس پذیرش فعالانه تا ۰/۶۵ برای خرده مقیاس پذیرش خنثی گزارش کردند. پایایی بازآزمایی این آزمون نیز بعد از دوره چهارهفته ای در دامنه ۰/۶۱ برای خرده مقیاس پذیرش تا ۰/۹۵ برای خرده مقیاس اجتناب به دست آمد (۱۱). ضرایب آلفای کرنباخ خرده مقیاسهای این آزمون نیز در پژوهش حاضر در دامنه ۰/۶۴ برای خرده مقیاس اجتناب از مرگ تا ۰/۸۸ برای خرده مقیاس پذیرش فعالانه مرگ به دست آمد در پژوهش حاضر پایایی بدست آمده با استفاده از روش آلفای کرنباخ ۰/۷۷ می باشد.

یافته ها

در (جدول ۱) توصیف آماری نمرات مربوط به متغیرهای خرد، عاطفه مثبت و منفی، هوش معنوی و نگرش به مرگ در سالمندان شامل چولگی و کشیدگی به همراه شاخص های میانگین و انحراف استاندارد نمرات ارائه شده است. با توجه به اینکه مقادیر چولگی و کشیدگی داده ها بین ۲+ و ۲- می باشد داده ها در سطح ۰/۰۵ از توزیع بهنجار برخوردارند.

غزاله صالحیان و فائزه جهان

جدول ۱: اندازه های توصیفی میانگین و انحراف استاندارد، خرد، عاطفه مثبت و منفی، هوش معنوی و نگرش به مرگ در سالمندان

متغیر	چولگی	کشیدگی	میانگین	انحراف استاندارد
شناختی	۰/۷۷۶	۰/۷۲۲	۴۹/۳۵	۴/۶۰
خرد	۰/۱۱۶	۰/۶۵۰	۴۳/۳۰	۵/۷۹
تاملی	۰/۴۳۰	۱/۰۴۴	۴۵/۴۴	۴/۳۳
عاطفی	۰/۵۳۷	۱/۲۲	۳۹/۴۷	۴/۲۶
عاطفه	-۰/۴۲۷	۰/۵۷	۸۳/۱۸	۳/۲۴
هوش معنوی	۰/۶۲	۰/۹۸	۲۳/۹۷	۷۱/۱۳
ترس از مرگ	-۰/۳۳	۱/۶۶	۲۱/۴	۳/۰/۱
اجتناب از مرگ	۴۵/۰۰	۲۳/۱	۴۶/۴	۱/۸۹
نگرش به مرگ	-۰/۳۴	۰/۱۵	۱۹/۴	۱/۸۳
پذیرش خنثی	۱/۲۲	۰/۸۰	۹۷/۵	۷۶/۱
پذیرش فعالانه	-۰/۵۳	۱/۸۲	۶۴/۵	۱۸/۱
پذیرش با گریز				

معناداری آماره محاسبه شده برای تمامی متغیرها بزرگتر از ۰/۰۵ می باشد بنابراین فرض نرمال بودن توزیع نمرات پذیرفته می شود.

پیش از انجام آزمون فرضیه ها آزمون نرمال بودن توزیع داده ها انجام شد. بدین منظور از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف جهت تشخیص نوع توزیع داده ها استفاده شده است. نتایج آزمون کالموگروف - اسمیرنوف نشان داد سطح

جدول ۲. ماتریس ضرایب همبستگی بین متغیرهای پژوهش

متغیرها	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱
شناختی	۱										
تاملی	**۰/۴۳	۱									
عاطفی	**۰/۴۱	**۰/۲۸	۱								
مثبت	**۰/۵۳	**۰/۱۳	**۰/۴۹	۱							
منفی	**۰/۲۹	**۰/۳۵	**۰/۱۵	**۰/۲۳	۱						
هوش معنوی	**۰/۳۴	**۰/۲۰	**۰/۵۷	**۰/۵۵	**۰/۳۷	۱					
ترس از مرگ	**۰/۴۱	**۰/۱۵	**۰/۴۶	**۰/۴۲	**۰/۲۷	**۰/۴۱	۱				
اجتناب از مرگ	**۰/۲۱	**۰/۱۲	**۰/۱۷	**۰/۲۵	**۰/۲۷	**۰/۲۹	**۰/۱۴	۱			
پذیرش خنثی	**۰/۲۴	**۰/۲۲	**۰/۱۷	**۰/۲۱	**۰/۱۶	**۰/۱۵	**۰/۱۹	**۰/۱۲	۱		
پذیرش فعالانه	۰/۰۵	۰/۰۶	**۰/۲۱	**۰/۱۱	**۰/۲۱	**۰/۱۴	**۰/۲۴	**۰/۱۳	**۰/۲۳	۱	
پذیرش با گریز	**۰/۲۲	**۰/۱۷	**۰/۲۴	-۰/۱۶	**۰/۴۷	**۰/۲۰	**۰/۵۱	**۰/۱۵	۰/۱۰	**۰/۲۸	۱

* معنی داری در سطح ۰/۰۵ ** معنی داری در سطح ۰/۰۱

می باشد ($p < ۰/۰۱$). بین خرد با پذیرش گریز، ترس از مرگ و اجتناب از مرگ رابطه منفی و معنی دار بدست آمد ($p < ۰/۰۱$). اما بین خرد با پذیرش خنثی رابطه معنی داری بدست نیامد ($p > ۰/۰۱$).

به منظور تبیین مدل علی خرد براساس عاطفه مثبت و منفی و هوش معنوی با میانجیگری نگرش به مرگ در سالمندان از روش مدل یابی معادلات ساختاری استفاده

در (جدول ۲) نتایج همبستگی بین متغیرهای پژوهش نشان داده شده است. بر اساس نتایج بدست آمده بین خرد با مولفه عاطفه مثبت، رابطه مثبت و معنی دار و با عاطفی منفی، رابطه منفی و معنی دار می باشد ($p < ۰/۰۱$). بر اساس نتایج بدست آمده ضرایب همبستگی بین خرد با هوش معنوی مثبت و معنی دار می باشد ($p < ۰/۰۱$). همبستگی بین خرد با پذیرش فعالانه مثبت و معنی دار

کواریانس مشاهده شده نمونه و مدل مورد انتظار برآورد شده از جامعه را نشان می دهد لوهلین (نقل از (میرز، گاست و گارینو، ۲۰۰۶) مقادیر کمتر از ۰/۰۸ را نشان دهنده برازش خوب، ۰/۰۸ تا ۰/۱۰ را بیانگر برازش متوسط و بالاتر از ۰/۱۰ را نشان دهنده برازش ضعیف می داند مقدار RMSEA برای پژوهش حاضر ۰/۰۷۳ بدست آمد که بیانگر برازش خوب مدل با داده ها می باشد. همچنین شاخص برازش نرم شده (NFI) ۰/۹۵، شاخص برازش مقایسه ای (CFI) ۰/۹۶، شاخص برازش هنجار شده ایجازی (PNFI) با مقادیر ۰/۷۹ و همچنین شاخص برازش تعدیل یافته (GFI) با مقادیر ۰/۹۸ می باشد. به طور کلی، با توجه به شاخص های به دست آمده می توان گفت که مدل مذکور با داده ها برازش قابل قبولی دارد و مورد تأیید قرار می گیرد.

شد. نتایج مربوط به شاخصهای تدوین مدل علی خرد براساس عاطفه مثبت و منفی و هوش معنوی با میانجیگری نگرش به مرگ در سالمندان برای هر یک از شاخصهای پیشنهادی تامپسون (نقل از میرز، گامست و گارینو، ۲۰۰۶) زیر مجموعه ای از شاخص های برازش کلی شامل خی دو، ریشه دوم میانگین مجذورات خطای تقریب (RMSEA)، شاخص برازش نرم شده (NFI)، شاخص برازش مقایسه ای (CFI)، شاخص برازش هنجار شده ایجازی (PNFI)، شاخص برازش تعدیل یافته (GFI) مهمترین شاخص های برازش می باشند. نتایج آماره χ^2 نشان داد مقدار این آماره برابر با ۰/۷۱ است با درجات آزادی ۱، مقدار سطح معنی داری آن ۰/۳۹۸۸۲ بدست آمد که بیانگر برازش مدل با داده ها می باشد. شاخص ریشه دوم میانگین مجذورات خطای تقریب (RMSEA) متوسط باقیمانده های بین همبستگی

جدول ۳: شاخص های آماری برازش مدل

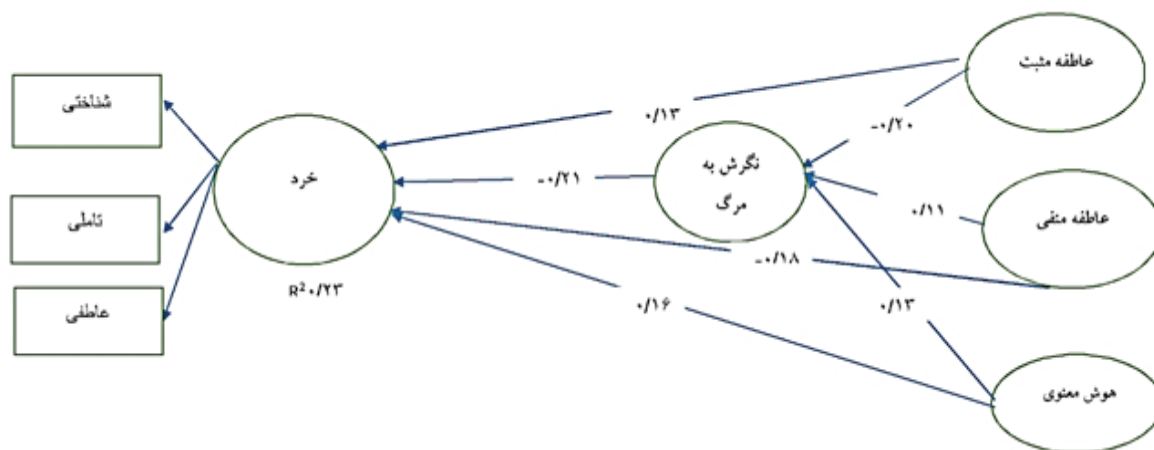
RMSEA	AGFI	GFI	CFI	NFI	χ^2/df
۰/۰۷۳	۰/۹۱	۰/۹۸۰	۰/۹۶۳	۰/۹۵۷	۴/۱۸

جدول ۴: ضرایب استاندارد شده مستقیم، غیر مستقیم و کل به همراه ضریب تبیین مربوط به هر متغیر درون زاد

مسیرها	اثر مستقیم	اثر غیر مستقیم	اثر کل	ضریب تبیین
بر روی خرد از طریق				۰/۲۳
نگرش به مرگ	-۰/۲۱**	-	-۰/۲۱	
عاطفه منفی	-۰/۱۸**	-۰/۰۲**	-۰/۲۰**	
عاطفه مثبت	۰/۱۳**	۰/۰۱	۰/۱۴*	
هوش معنوی	۰/۱۶*	۰/۱۱*	۰/۲۷**	
بر روی نگرش به مرگ از طریق				
عاطفه منفی	۰/۱۱*	-	۰/۱۰*	۰/۱۹
عاطفه مثبت	-۰/۲۰**	-	-۰/۲۰**	
هوش معنوی	۰/۱۳*	-	۰/۱۳*	

با میانجیگری نگرش به مرگ (۰/۰۱) معنی دار نمی باشد ولی اثر غیرمستقیم هوش معنوی بر خرد با میانجیگری نگرش به مرگ (۰/۱۱) معنی دار می باشد. اثر مستقیم نگرش به مرگ بر عاطفه مثبت (۰/۱۰)، عاطفه منفی (۰/۲۰)، هوش معنوی (۰/۱۳) می باشد که در سطح ۰/۰۵ معنی دار می باشد. با توجه به (جدول ۴) حدود ۲۳ درصد از تغییرات خرد از طریق عاطفه منفی، نگرش به مرگ و خرد می شود.

در (جدول ۴) ضرایب استاندارد شده مستقیم، غیر مستقیم و کل به همراه ضریب تبیین مربوط به هر متغیر درون زاد آورده شده است. اثر مستقیم نگرش به مرگ بر خرد (-۰/۲۱) می باشد، اثر مستقیم عاطفه منفی (-۰/۱۸)، عاطفه مثبت (۰/۱۳) و هوش معنوی (۰/۱۶) بر خرد می باشد که در سطح ۰/۰۵ مثبت و معنی دار می باشد. اثر غیرمستقیم عاطفه منفی بر خرد با میانجیگری نگرش به مرگ (۰/۰۲) معنی دار نمی باشد. همچنین اثر غیرمستقیم عاطفه مثبت بر خرد



شکل ۱: مسیرهای مدل برازش یافته با ضرایب استاندارد

بحث

نمی کنند. افراد خردمند تبادلات اجتماعی مثبتی را که برای خود و دیگران مطلوب و سودمندند ترویج می کنند، پرورش می دهند و به عمل در می آورند که زمینه ساز ایجاد عواطف مثبت نظیر احساس شادکامی می باشد. خردترکیبی از ویژگیهای روان شناختی است که برای بهزیستی فردی و اجتماعی (به عنوان شاخصی از عواطف مثبت)، نقطه ای آرمانی در نظر گرفته می شود. فرد از طریق تفکر و تجربه و در قالب شاخصهای عاطفی، شناختی و ژرف نگری پرورش می یابد (۴۲). خردمندی در مواجهه با موقعیت های مشکل زا خودتنظیمی هیجانی فرد را افزایش می دهد و موجب کاهش هیجانات منفی نظیر اضطراب، استرس و افسردگی شده و باعث آرامش ذهنی می شود (۲۷، ۲۸). از سوی دیگر افراد خردمند به جنبه های مثبت و شادی آور موقعیتهای متمرکز می شوند و با برداشتهای خنده دار از هر موضوعی، محیط هیجان انگیزی را برای خود فراهم می سازند. از طرف دیگر افراد دارای تفکر خلاق همیشه راه های نو و جدید برای حل بحرانهای خود و دیگران مطرح می سازند. بنابراین به نوعی کلید حل مشکلات به دست آنهاست. بنابراین احساس عزت نفس، مفید بودن و خودشکوفایی می کنند و در نهایت دارای روحیه ای شادی و حس شوخ طبعی هستند. همچنین طبق نظر آردلت (۲۵) بعد عاطفی خرد از دیدگاه آردلت دربردارنده بیان احساسات مثبت، همدردی و عشق نوع دوستانه فرد نسبت به دیگران است که به ابعاد خودآگاهی هیجانی و هیجانات مثبت در افراد خردمند اشاره دارد. در برخی از پژوهش ارتباط خرد و ابعاد شادکامی به عنوان هیجانی مثبت (مانند رضایت از زندگی و تأثیرات مثبت در زندگی) مورد تایید قرار گرفته است (۳۹).

پژوهش حاضر با هدف تدوین مدل علی خرد براساس عاطفه مثبت و منفی و هوش معنوی با میانجیگری نگرش به مرگ در سالمندان انجام شد. نتایج آزمون معادلات ساختاری نشان داد اثر مستقیم عاطفه منفی و عاطفه مثبت بر خرد معنی دار می باشد. این یافته با نتایج پژوهشهای پیشین (۵، ۲۷، ۳۵، ۳۸) که نشان داده اند، عواطف یا هیجانهای مثبت با سازه خرد رابطه مثبت و عواطف یا هیجانهای منفی رابطه معکوس دارد، همسو بود. در تبیین نتیجه به دست آمده می توان به نظر هادسون و همکاران (۴۰) اشاره نمود. آنها بیان می کنند که عاطفه بدان دلیل با خرد رابطه دارد که به صورت واکنشهای در حال نوسان، به طور مداوم تحت تأثیر طرز تفکر و شناخت فرد، به عنوان رکن اصلی سازه خرد قرار دارد. همچنین وبستر (۴۱) نیز بیان می کند افراد دارای خرد وابسته به ارزشهای روانشناسی مثبت هستند و پیوسته دید مثبت و هیجانها و عاطفه مثبت دارند و این یک انسجام هویتی مثبت در آنها ایجاد می کند. همچنین در تبیین رابطه عاطفه با خرد نیز باید به نظر آردلت (۲۵) نیز اشاره نمود که وی به عنوان نظریه پرداز خرد، شاخص عاطفه را یکی از پایه های اساسی خرد می داند که دلالت بر وجود عواطف و احساسات مثبت و نداشتن عواطف منفی است. آردلت (۵) دریافت افراد خردمند رضایت از زندگی بالایی را دارند زیرا توانایی پذیرش فراز و نشیب ها، کسب معنای زندگی و غلبه بر آنها را دارند. رضایت از زندگی، نقاط قوت روان شناختی را فراهم و برای افراد، توانایی تجربه چالشهای زندگی را به روش مؤثر فراهم می کند. این افراد فقط بر شرایط زندگی ایده آل تمرکز

هستی که از شاخصه های هوش معنوی بالا هست دست یابند (۲۵).

نتایج پژوهش حاضر همچنین نشان داد اثر غیرمستقیم هوش معنوی با میانجیگری نگرش مثبت به مرگ بر خرد معنی دار می باشد. در تبیین این یافته باید گفت هوش معنوی باعث ایجاد معنی و هدف برای زندگی می شود. افرادی که احساس معناداری و هدف در زندگی داشته باشند، در زمان بحران بهتر با شرایط کنار می آیند و امید به خدا آنان را قادر می سازد آشفتگی روانی کمتری را تجربه کنند (۴۷). همچنین می توان گفت سامانه باورهای معنوی به سالمندان خردمند امکان می دهد به ناملایمات، فشارهای روانی و فقدان های گریزناپذیر که در روند چرخه زندگی رخ می دهد، معنا بدهند و به زندگی بعدی (اخروی) که در آن چنین دشواری هایی وجود ندارد، امیدوار و خوش بین باشند (۴۸). افزایش سطح هوش معنوی به سالمند کمک می کند به مرگ با دید بهتری بنگرد و بپذیرد که مرگ جزئی از زندگی است و توانایی پذیرش این مسئله را در خود افزایش دهد. این کار باعث می شود فرد سالمند مرگ عزیزان و اطرافیان را راحت تر قبول کند، وجود یا نبود انسان را در گرو قدرت لایتنه های خدا بداند و کمتر دچار تشویش و نگرانی شود. در تایید این مطلب اریکسون (۴۹) پذیرش مرگ و نگرش مثبت به مرگ در سالمندان دارای هوش معنوی بالا را به عنوان نقطه اوج زندگی، نشانه ای از خردمندی می دانست افراد سالمند به دلیل کسب تجربه های مختلف در زندگی می توانند در موقعیتهای مختلف زندگی به شیوه مناسب تصمیم گیری کنند. به گونه ای که می توان برای اداره زندگی و جامعه از مشورت کردن با آنها سود برد. زیرا سالمندان روشهای بهتری برای حل رویدادها به خاطر کسب تجربه های مختلف دارند. بنابراین میتوان بیان کرد که دیدگاه سالمندان در مورد خرد و خردمندی میتواند در بهبود سلامت روان افراد و چگونگی حل مشکلات در برخورد با مسائل زندگی و فرهنگی به کار گرفته شود. در زمینه پیشنهاد پژوهشی، اگرچه هوش معنوی به خوبی خرد را در سالمندان پیش بینی می کند، اما سهم عواملی مانند ویژگیهای شخصیتی، نگرشها و باورهای مذهبی که به نوعی می توانند در فرایند خردمندی افراد موثر باشند، در پژوهش حاضر تعیین نشده که نیازمند پژوهش آتی در این زمینه می باشد.

همچنین بررسی ابعاد خرد با هیجان مثبت شادکامی نشان می دهد بعد تاملی خرد بیشترین ارتباط مثبت را با شادکامی دارد و هرگاه کیفیت زندگی و ارزیابی فردی در رویارویی با دشواری ها و سختی ها مثبت نباشد، خرد تاثیر بیشتری بر خوشبختی افراد دارد (۴۳).

نتایج آزمون معادلات ساختاری نشان داد اثر مستقیم هوش معنوی بر خرد معنی دار می باشد. این یافته با نتایج (۱۸، ۴۴) همسو و هماهنگ می باشد. در تبیین این یافته می توان گفت که برخی از پژوهشها برای نمونه، پالوس و همکاران (۱۸) اشاره کرده اند که بیشتر افراد شرکت کننده رهبران معنویت عامل مهمی برای خردمند شدن است معنوی را به عنوان خردمند معرفی می کنند. این امر نشان می دهد که افراد با معرفی شخصیتهای معنوی و مذهبی، یکی از دلایل خردمندی را معنویت و دینداری افراد می دانند. بنابراین با بررسی این یافته ها مشاهده می شود که یکی از مؤلفه های خرد باید هوش معنوی باشد، یکی از بعدهای مهم خردمندی معنویت است. متغیر معنویت و خردمندی رابطه سلسله مراتبی با یکدیگر دارند و معنویت بخشی از خردمندی محسوب می شود (۱۹). خرد به ایمان مذهبی نیاز ندارد اما ممکن است از معنویت که با فروتنی، سپاسگزاری، نوع دوستی و عشق همراه با شفقت برای دیگران مشخص می شود، بهره مند شود (۵). از سوی دیگر معنویت هدیه ای آسمانی است که موقعیت از دست رفته انسان را به او می بخشد و جایگاه گمشده و فراموش شده او را یادآوری می کند، مفهوم و معنای مرگ را برای انسان دیگرگونه می کند تا اضطراب او از پدیده مرگ و پایان یافتن خوشی ها و لذت ها و گاه دردها، رنج ها، آلام التیام نیافته و زخم های شفاف یافته کاهش یابد (۱۵). معنویت مذهبی به انسان وعده جاودانگی می دهد؛ جاودانه زیستن در جهانی عاری از رنج و درد و زشتی و ناپاکی (۴۵). البته کسانی که معنویت را پاس داشته اند و برای دستیابی به لذت های نامشروع و خوشی های ناپایدار و نابهنجار از حدود و محرمات تعریف شده فراتر نرفته اند، به این جاودانگی می رسند. دوری جستن از ناخوشی ها و نابهنجاری های پنهان در روابط اجتماعی جاری و بی تاثیر و پناه بردن به معنویت در دوران سالمندی بسیار محتمل است (۴۶). از سوی دیگر افراد با نمره خردمندی بالا با رویکرد عقلانی به جهان و مسائل آن می نگرند و قادرند موانع و مسائل زندگی را به روش منطقی حل و فصل کنند و به معنای عمیق تر از زندگی و

هوش معنوی با واسطه نگرش مثبت به مرگ از عوامل تأثیرگذار بر خردمندی در دوران سالمندی است.

سپاسگزاری

پژوهش حاضر برگرفته از پایان نامه کارشناسی ارشد خانم غزاله صالحیان به راهنمایی خانم دکتر فائزه جهان می‌باشد. از تمام سالمندانی که در این پژوهش همکاری‌های لازم را انجام دادند، تشکر و قدردانی به عمل می‌آید.

References

1. Nguyen TT. Wisdom as a potential antidote to loneliness in aging. *International Psychogeriatrics*. 2021; 33 (5): 429-31. <https://doi.org/10.1017/S1041610220001660>
2. Brezina I, Ritomský A. Opinions of culturally diverse sample of Asians on wisdom. *Sociológia*. 2010;42(6):619-37.
3. Rani GS, Devi MS. A Study on Young Adult's Perception about Retired Professional's Wisdom. *Int J Curr Microbiol App Sci*. 2020;9(12):3116-21. <https://doi.org/10.20546/ijcmas.2020.912.370>
4. Yang S-y. Wisdom and good lives: A process perspective. *New Ideas in Psychology*. 2013; 31 (3): 194-201. <https://doi.org/10.1016/j.newideapsych.2013.03.001>
5. Ardel M. Wisdom and well-being. 2019. <https://doi.org/10.1017/9781108568272.028>
6. Baltes PB, Staudinger UM. Wisdom: A metaheuristic (pragmatic) to orchestrate mind and virtue toward excellence. *American psychologist*. 2000; 55 (1):122. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.122>
7. Saleem G, Hasan SS, Fayyaz W. Relationship of Epistemological Development with Wisdom, Age, Gender and Education. *Pakistan Journal of Social and Clinical Psychology*. 2017;15(1):27-35.
8. Sörlin S. Wisdom of affect? Emotion, environment, and the future of resource extraction. *Polar Record*. 2021;57. <https://doi.org/10.1017/S0032247421000097>
9. Walaskay VP. Vital involvement in old age: The experience of old age in our time.

نتیجه گیری

خردمندی، یکی از مواهب و فضایل منحصر بفرد در سالمندان است که ره آورد یک عمر زندگی همراه با تأمل، تفکر و تجربه به شمار می‌رود. سالمندان خردمند در مقایسه با افرادی که از خردمندی کمتری برخوردارند پیری موفقیت آمیزتری داشته و در وضعیت بهتری به سر می‌برند. در مجموع با توجه به یافته‌های این پژوهش و پژوهش‌های پیشین، به نظر می‌رسد که عواطف و هیجانهای مثبت و

- Adult Education Quarterly. 1989;40(1):55-7. <https://doi.org/10.1177/074171368904000107>
10. Zambianchi M. Time of Wisdom and time for Wisdom. The role of time perspective on wisdom in old age. *Mediterranean Journal of Clinical Psychology*. 2020;8(3).
11. Wong P, Reker G, Gesser G. Death Attitude Profile-Revised (DAP-R). 2019.
12. Woodward J. The spirituality of older people: A narrative approach. *Practical theology*. 2011; 4 (1):83-95. <https://doi.org/10.1558/prth.v4i1.83>
13. Arnout BA. A structural equation model relating unemployment stress, spiritual intelligence, and mental health components: Mediators of coping mechanism. *Journal of Public Affairs*. 2020; 20 (2): e2025. <https://doi.org/10.1002/pa.2025>
14. Vaughan F. What is spiritual intelligence? *Journal of humanistic psychology*. 2002;42(2):16-33. <https://doi.org/10.1177/0022167802422003>
15. Roy AG. Impact of Spiritual Intelligence on Mental Health of Pre-Service Teachers. *Journal of Teacher Education and Research*. 2020; 15 (02):04-6. <https://doi.org/10.36268/JTER/15202>
16. King DB. Rethinking claims of spiritual intelligence: A definition, model, and measure: ProQuest; 2008.
17. Al Eid NA, Arnout BA, Almoied AA. Leader's spiritual intelligence and religiousness: Skills, factors affecting, and their effects on performance (a qualitative study by grounded theory). *Journal of Public Affairs*. 2021;21(1):e2129. <https://doi.org/10.1002/pa.2129>

18. Paulhus DL, Wehr P, Harms PD, Strasser DI. Use of exemplar surveys to reveal implicit types of intelligence. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 2002; 28 (8):1051-62. <https://doi.org/10.1177/01461672022811004>
19. Jeste DV, Thomas ML, Liu J, Daly RE, Tu XM, Treichler EB, et al. Is spirituality a component of wisdom? Study of 1,786 adults using expanded San Diego Wisdom Scale (Jeste-Thomas Wisdom Index). *Journal of Psychiatric Research*. 2021;132:174-81. <https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2020.09.033>
20. Bergsma A, Ardelt M. Self-reported wisdom and happiness: An empirical investigation. *Journal of happiness studies*. 2012;13(3):481-99. <https://doi.org/10.1007/s10902-011-9275-5>
21. Ardelt M. Being wise at any age. *Positive psychology*. 2008.
22. Csikszentmihalyi M, Nakamura J. The role of emotions in the development of wisdom. *Applications of Flow in Human Development and Education*: Springer; 2014. p. 99-116. https://doi.org/10.1007/978-94-017-9094-9_4
23. Clark LA, Tellegen A. Development and validation of brief measures of positive and negative affect: The PANAS scales. *Journal of personality and social psychology*. 1988;54(6):1063-70. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.54.6.1063>
24. M B, E G, S GR. Investigating the relationship between cognitive abilities and mindfulness with teachers' wisdom: The mediating role of positive emotions *Research in educational systems* 2021;15(52):-.
25. Ardelt M. The measurement of wisdom: a commentary on Taylor, Bates, and Webster's comparison of the SAWS and 3D-WS. *Experimental aging research*. 2011;37(2):241-55. <https://doi.org/10.1080/0361073X.2011.554509>
26. Zacher H, Staudinger U. Wisdom and well-being. *Handbook of well-being* Salt Lake City, UT: DEF Publishers. 2018.
27. Kiken LG, Garland EL, Bluth K, Palsson OS, Gaylord SA. From a state to a trait: Trajectories of state mindfulness in meditation during intervention predict changes in trait mindfulness. *Personality and Individual Differences*. 2015;81:41-6. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2014.12.044>
28. Alberts HJ, Thewissen R, Raes L. Dealing with problematic eating behaviour. The effects of a mindfulness-based intervention on eating behaviour, food cravings, dichotomous thinking and body image concern. *Appetite*. 2012;58(3):847-51. <https://doi.org/10.1016/j.appet.2012.01.009>
29. Lu N, Sun Q, Jiang N, Lou VW. Does wisdom moderate the relationship between burden and depressive symptoms among family caregivers of disabled older adults in China? A multiple-group path analysis. *Aging & Mental Health*. 2021:1-8. <https://doi.org/10.1080/13607863.2021.1935454>
30. Robbins RA. Bugen's Coping with Death Scale: Reliability and further validation. *Omega- Journal of Death and Dying*. 1991;22(4):287-99. <https://doi.org/10.2190/HNTD-RWRW-Y3YN-VWX1>
31. Jennings JG, Galupo MP, Cartwright KB. The role of postformal cognitive development in death acceptance. *Journal of Adult Development*. 2009;16(3):166-72. <https://doi.org/10.1007/s10804-009-9060-4>
32. Thorson JA, Powell F, Samuel V. Age differences in death anxiety among African-American women. *Psychological Reports*. 1998; 83 (3_suppl):1173-4. <https://doi.org/10.2466/pr0.1998.83.3f.1173>
33. Brudek P, Sekowski M. Wisdom as the mediator in the relationships between meaning in life and attitude toward death. *OMEGA- Journal of Death and Dying*. 2021;83(1):3-32. <https://doi.org/10.1177/0030222819837778>
34. Atwijukire I, Glück J. Conceptions of wisdom in rural Uganda: A different view of what's important in life. *Practical Wisdom, Leadership and Culture*: Routledge; 2020. p. 79-97. <https://doi.org/10.4324/9780429055508-7>
35. Staudinger UM, Glück J. Psychological wisdom research: Commonalities and differences in a growing field. *Annual*

- review of psychology. 2011;62:215-41. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.121208.131659>
36. Kline RB. Principles and practice of structural equation modeling: Guilford publications; 2015.
37. Amiri S, SEPEHRIAN AF, NASERI TK. The role of cognitive emotion regulation strategies, impulsivity and extraversion in the tendency of the internet addiction in the students of Urmia university, in 2014. 2015.
38. Watson D, Clark LA, Tellegen A. Development and validation of brief measures of positive and negative affect: the PANAS scales. Journal of personality and social psychology. 1988;54(6):1063. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.54.6.1063>
39. Wong PT, Reker GT, Gesser G. Death Attitude Profile-Revised: A multidimensional measure of attitudes toward death. Death anxiety handbook: Research, instrumentation, and application. 1994; 121: 121-48. <https://doi.org/10.1037/t17237-000>
40. Hodson G, Book A, Visser BA, Volk AA, Ashton MC, Lee K. Is the dark triad common factor distinct from low honesty-humility? Journal of Research in Personality. 2018;73:123-9. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2017.11.012>
41. Webster JD. Wisdom and positive psychosocial values in young adulthood. Journal of Adult Development. 2010;17(2):70-80. <https://doi.org/10.1007/s10804-009-9081-z>
42. CHEN H, WANG F. Wisdom: structure, category, measurement and relationships to related variables. Advances in Psychological Science. 2013;21(1):108-17. <https://doi.org/10.3724/SP.J.1042.2013.00108>
43. Ferrari M, Kahn A, Benayon M, Nero J. Phronesis, sophia, and hochma: Developing wisdom in Islam and Judaism. Research in Human Development. 2011; 8(2):128-48. <https://doi.org/10.1080/15427609.2011.568869>
44. Walsh R. Wise Ways of Seeing: Wisdom and Perspectives. Integral Review: A Transdisciplinary & Transcultural Journal for New Thought, Research, & Praxis. 2015;11(2).
45. Shirzadi Z, Khakpour R, Khodabakhshi-koolae A. The Relationship between Psychological Lifestyle and Spiritual Intelligence among Women. Preventive Care in Nursing & Midwifery Journal. 2021;11(3):55-62. <https://doi.org/10.52547/pcnm.11.3.55>
46. Smucker CJ. Nursing, healing and spirituality. Complementary Therapies in Nursing and Midwifery. 1998;4(4):95-7. [https://doi.org/10.1016/S1353-6117\(98\)80040-1](https://doi.org/10.1016/S1353-6117(98)80040-1)
47. Carr A. Positive psychology: The science of happiness and human strengths: Routledge; 2013.
48. Mabe PA, Josephson AM. Child and adolescent psychopathology: spiritual and religious perspectives. Child and Adolescent Psychiatric Clinics. 2004; 13 (1):111-25. [https://doi.org/10.1016/S1056-4993\(03\)00091-9](https://doi.org/10.1016/S1056-4993(03)00091-9)
49. Erikson EH, Erikson JM, Kivnick HQ. Vital involvement in old age: WW Norton & Company; 1994.